ՀՀ ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶ

Մարզկենտրոնը՝
ք. Կապան

Տարածաշրջանները՝
Կապան,
Գորիս,
Սիսիան,
Մեղրի

Քաղաքները՝
Կապան,
Գորիս,
Սիսիան,
Քաջարան,
Մեղրի,
Ագարակ,
Դաստակերտ

Տարածքը	4 506 քառ. կմ/
ՀՀ տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը	15.1%
Համայնքներ, 2016թ. տարեսկզբի դրությամբ	102
Քաղաքներ	7
Գյուղեր	127
Բնակչության թվաքանակը 2016թ. տարեսկզբի դրությամբ	139.4 հազ. մարդ/
այդ թվում՝	
քաղաքային	94.0 հազ. մարդ/
գյուղական	45.4 հազ. մարդ/
ՀՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում մարզի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը	4.7 %
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը	67.4 %
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր	306 905.3 հա/
այդ թվում՝ վարելահողեր	43 832.9հա/

ՀՀ Սյունիքի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքի հարավում: Մարզը հյուսիսից սահմանակից է ՀՀ Վայոց ձորի մարզին, հարավից՝ պետական սահմանով սահմանակից է Իրանին (սահմանի երկարությունը 42 կմ է), արևմուտքից՝ Նախիջևանին և արևելքից՝ Արցախին:

ՀՀ Սյունիքի մարզը զբաղեցնում է Զանգեզուր բնաշխարհի տարածքը, որը ներառում է Որոտան, Ողջի գետերի վերին ու միջին հոսանքների ավազանը և Զանգեզուրի Մեծ Կովկասից հետո Հարավային Կովկասում ամենաբարձր լեռնաշղթայի, արևելյան լանջերը: Մարզի ամենաբարձր լեռնագագաթը Կապուտջուղն է (3 906 մ), իսկ ամենացածր վայրը Մեղրու կիրճը (Արաքսի հովիտ 380մ):

Կապան քաղաքից հարավ-արևելք՝ Ծավ գետի ավազանում է գտնվում բնական սոսիների ռելիկտային պուրակը, որը զբաղեցնում է զրեթե 120 հա, մակերեսով 2-րդն է աշխարհում: Այդ եզակի պուրակի որոշ ծառերի տարիքն անցնում է մի քանի հարյուր տարուց, տրամագիծը հասնում է 3 մ-ի, իսկ բարձրությունը՝ 30-35 մ-ի: Այն սահմանակից է «Շիկահող» պետական արգելոցի Մթնաձորի տեղամասին, որը հայտնի է իր կուսական, անխաթար բնությամբ, լանդշաֆտներով և կենդանական աշխարհով: Արգելոցի Շիկահողի տեղամասը գտնվում է քաղաքից 25 կմ հեռավորության վրա: Ունի հազվագյուտ բնություն, թավուտ անտառներ, նեղ կիրճեր, հարուստ կենդանական աշխարհ, տարածքում կան պատմամշակութային հուշարձաններ:

Ողջի գետի աջ ափին, անտառում է գտնվում Վահանավանքը (X-րդ դար)՝ պատմական Սյունիքի հոգևոր և մշակութային կենտրոններից մեկը, իսկ 25 կմ հեռավորության վրա՝ նեղ կիրճերով, թավուտ անտառներով «Շիկահող» պետական արգելոցը:

Ծովի մակերևույթից 3 250 մ բարձրության վրա՝ Կապույտ լճից սկիզբ է առնում Մեղրի գետը, իսկ Կապուտջուղ լեռան

հալոցքաշրերից՝ Կապուտջուղ գետը, որի հետ Քաջարանց գետի միահյուսումից կազմավորվում է Ողջի գետը:
Մարզի ամենագրավիչ վայրերից մեկը, հայկական միջնադարյան ճարտարապետության հուշարձան Տաթևի վանական համալիրն է (IX դար), որտեղ 1390-1435 թթ. գործել է Տաթևի նշանավոր համալսարանը:
2010թ.-ին շահագործման է հանձնվել 5.7 կմ երկարությամբ աշխարհի ամենաերկար «Տաթևեր» ճոպանուղին (առավելագույն բարձրությունը 380 մ), որն անցնում է Որոտան գետի կիրճով, ձգվում սարերի վրայով և Հալիձոր գյուղից հասնում Տաթևի վանական համալիր:
Որոտանի կիրճում են գտնվում Տաթևի ՀԷԿ-ը՝Որոտանի ՀԷԿ-երի կասկադի առաջնեկը և Շամբի ջրամբարը, որտեղից 18 կմ երկարությամբ թունելով ջուրը հասնում է Տաթևի ՀԷԿ-ի տուրբիններին:
2012թ. գործարկվեց Հին Խնձորեսկի երկու ձորափը (Ղանդունց նովն ու Ներքին թաղը) իրար միացնող իր տեսակի ու չափի մեջ եզակի կախովի կամուրջը: Կամուրջը հսկա ձորի մի ափից մյուսը ձգվում է ավելի քան 160 մետր: Բարձրությունն ամենախոր տեղում 63 մ է: Կամրջի բանուկ զանգվածը կախված է ամուր ու ծիգ ճոպաններից (կախովի կամուրջ), այդ պատճառով էլ քայլելիս կամուրջը ճոճվում է,այդ իսկ պատճառով ժողովուրդն այն ան-վանել է «Ճոճվող կամուրջ»:
Սիսիան քաղաքից 6 կմ հեռավորության վրա է գտնվում Շաքիի ջրվեժը՝ Փոքր Կովկասի լեռների ամենախոշոր ջրվեժը (բարձրությունը 18 մ):
Մարզի պատմամշակութային հուշարձանների մեջ հայտնիներից են «Զորաց քարեր» հուշարձանախումբը, Բաղաբերդի, Հալիձորի, Որոտնաբերդի ամրոցները, Տաթևի, Որոտնա, Բղենու վանքերը, Վահանավանքի և Երիցվանքի վանական համալիրները, Աղիտուի դամբարանային հուշարձանը, Սիսիանի նեոլիթի ժամանակաշրջանի դամբարանաբլուրը, Մեղրի քաղաքի փոքր թաղի եկեղեցին և քաղաքի պաշտպանական նշանակության աշտարակները:
Սիսիան քաղաքից 3.2 կմ դեպի հյուսիս գտնվում է «Զորաց քարեր» հուշարձանախումբը, որը հայտնի է նաև Քարահունջ անունով: Այն մեգալիթյան դարաշրջանի (Ք.ա. II հազարամյակ) ծնունդ է: «Զորաց քարեր»-ը հանդիսանում են աշխարհում հայտնի հնագույն մեգալիթիկ համալիրներից և աստղադիտարաններից մեկը, հնդեվրոպական քաղաքակրթության քարեդարան-վկայարան, որի գաղտնիքները դեռևս բացահայտված չեն գիտության կողմից: Զորաց քարերը հաճախ անվանում են «հայկական Սթոունհենջ»՝ նկատի ունենալով, որ ուսումնասիրողների կարծիքով այստեղ ևս առկա է մեգալիթիկ աստղադիտարան:
ՀՀ Սյունիքի մարզը, զբաղեցնելով ռազմավարական և աշխարհաքաղաքական նշանակության կարևոր դիրք, ունենալով բնահումքային հարուստ պաշարներ, արտադրական մեծ ներուժ և հանդիսանալով հանրապետության ամենախոշոր վարչական ու տնտեսական մարզերից մեկը, միաժամանակ մնում է համեմատաբար քիչ բնակեցված և տնտեսապես թույլ յուրացված, ինչը մասամբ պայմանավորված է մայրաքաղաքից ունեցած մեծ հեռավորությամբ և տրանսպորտային հաղորդակ-ցության այլընտրանքային միջոցների բացակայությամբ:
Օգտակար հանածոներով ամենահարուստ մարզն է: Դրանցից կարևորագույններն են՝ գունավոր (պղինձ, մո-լիբդեն, ցինկ և այլ գունավոր) և թանկարժեք (ոսկի, արծաթ) մետաղների հանքաքարերը, ինչպես նաև ոչ մետաղային օգտակար հանածոների մի ամբողջ շարք (շինարարական և երեսապատման քարեր, բազալտային հումք, կրաքարի և այրվող թերթաքարերի, մարմարի, գրանիտի պերլիտի և դիատոմիտների պաշարներ):
Մարզի տնտեսության ընդհանուր ծավալում գերակշռողը արդյունաբերության և գյուղատնտեսության ճյուղերն են:
2015թ.-ին մարզի տնտեսության հիմնական հատվածների տեսակարար կշիռները ՀՀ համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն՝ 13.3 %,
- գյուղատնտեսություն 7.0 %,
- շինարարություն՝ 5.1 %,
- մանրածախ առևտուր՝ 1.2 %,
- ծառայություններ՝ 1.7 %:

Մարզի արդյունաբերության հիմնական ճյուղը հանքարդյունաբերությունն է և էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը: Մարզում արտադրվող էլեկտրաէներգիայի գերակշիռ մասը բաժին է ընկնում Որոտանի ՀԷԿ-ի կասկադին:
Գյուղատնտեսությունը հիմնականում մասնագիտացած է բուսաբուծության (մասնավորապես՝ հացահատիկային մշակաբույսերի և կարտոֆիլի արտադրություն) և անասնաբուծության (մասնավորապես՝ խոշոր եղջերավոր անասունների բուծում) մեջ:
Բեռնաուղևորափոխադրումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային, երկաթուղային տրանսպորտով և էլեկտրատրանսպորտով (ճոպանուղի):
Մարզի տարածքով է անցնում Հայաստանն Իրանի հետ կապող ավտոմայրուղին, որն էական դեր ունի մարզի տնտեսության զարգացման գործում: 2008թ. շահագործման է հանձնվել «Կապան-Ծավ-Մեղրի» ռազմավարական նշանակություն ունեցող ավտոմայրուղին, որը, որպես այլընտրանք «Կապան-Քաջարան-Մեղրի» միջպետական ճանապարհին՝ տեխնիկական ցուցանիշներով գերազանցում է վերջինին:
Մարզով են անցնում Արցախը Հայաստանին կապող կարևոր ավտոմայրուղին և Իրանի Իսլամական Հանրա-պետությունը ցամաքային անմիջական կապով Հայաստանին կապող միակ ճանապարհը:
Կապան քաղաքը (2016թ. տարեսկզբին՝ 42 640 հազ. մարդ) գտնվում է Խուստուփ լեռան ստորոտում (3 201մ), Երևանից 301 կմ հեռավորության վրա: Տնտեսության առաջատար ճյուղն արդյունաբերությունն է, ընդհանուր ծավալում գերակշռողը հանքարդյունաբերությունն է, որից կարևորագույններն են գունավոր և ազնիվ մետաղների արդյունահանումը: Որոշակի տեսակարար կշիռ ունեն նաև մշակող արդյունաբերությունը (սննդամթերքի, կարի, ոչ հանքային շինանյութերի, ալյումինե և մետաղապլաստիկ իրերի, բնափայտի մշակման ու փայտե արտադրատեսակների, կահույքի և սարքավորանքի արտադրության) և էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը:
Քաջարան քաղաքը (2016թ. տարեսկզբին՝ 7 061 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 327 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 25 կմ: ՀՀ գունավոր մետալուրգիայի կենտրոնն է՝ պղնձի և մոլիբդենի հզոր հումքային բազա

հանդիսացող հազվագյուտ հանքավայրի շահագործման հիման վրա:

Տնտեսության հիմնական և առաջատար ճյուղը հանքարդյունաբերությունն է: Քաղաքի տնտեսության մեջ իր բաժինն ունի նաև մշակող արդյունաբերությունը, որում առանձնանում են սննդամթերքի և պատրաստի մետաղե արտադրատեսակների արտադրությունը:

Գորիս քաղաքը (2016թ. տարեսկզբին՝ 20 342 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 236 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 63 կմ, տնտեսության հիմնական ճյուղն արդյունաբերությունն է: Հիմնականում զարգացած են էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը, սննդամթերքի, մանածագործական արտադրատեսակների, կարի, ալյումինե և մետաղապլաստիկ իրերի, բնափայտի մշակման ու փայտե արտադրատեսակների և էլեկտրասարքավորանքի արտադրությունները:

Սիսիան քաղաքը (2016թ. տարեսկզբին՝14 856 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 206 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 110 կմ, տնտեսության ծավալում գերակշռողն էլեկտրաէներգիայի արտադրությունն է, որոշակի տեսակարար կշիռ ունեն նաև սննդամթերքի և այլ ոչ մետաղական հանքային արտադրատեսակների արտադրությունները:

Դաստակերտ քաղաքը (2016թ. տարեսկզբին՝ 0.3 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 226 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 130 կմ: Աշխատանքներ են տարվում պղնձի և մոլիբդենի հանքերը վերագործարկելու համար:

Մեղրի քաղաքը (2016թ. տարեսկզբին՝ 4 542 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 373 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 75 կմ, տնտեսության ընդհանուր ծավալում գերակշռողը մշակող արդյունաբերությունն է: Որոշակի տեսակարար կշիռ ունեն էլեկտրաէներգիայի և մրգերի պահածոների ու հյութերի արտադրությունը:

Ագարակ քաղաքը (2016թ. տարեսկզբին՝ 4 284 հազ. մարդ), գտնվում է Երևանից 385 կմ հեռավորության վրա, մարզկենտրոնից՝ 90 կմ, տնտեսության առաջատար ճյուղը հանքարդյունաբերությունն է, որից կարևորագույնը գունավոր մետաղների արդյունահանումն է: Քաղաքի տնտեսության զարգացումը կապված է պղնձամոլիբդենային արտադրության հետ: Ագարակում են գտնվում Հայաստան-Իրան սահմանային և մաքսային կետերը:

ՄՇՏԱԿԱՆ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՏԱՐԻՔԱՅԻՆ ԽՄԲԵՐԻ, 2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ

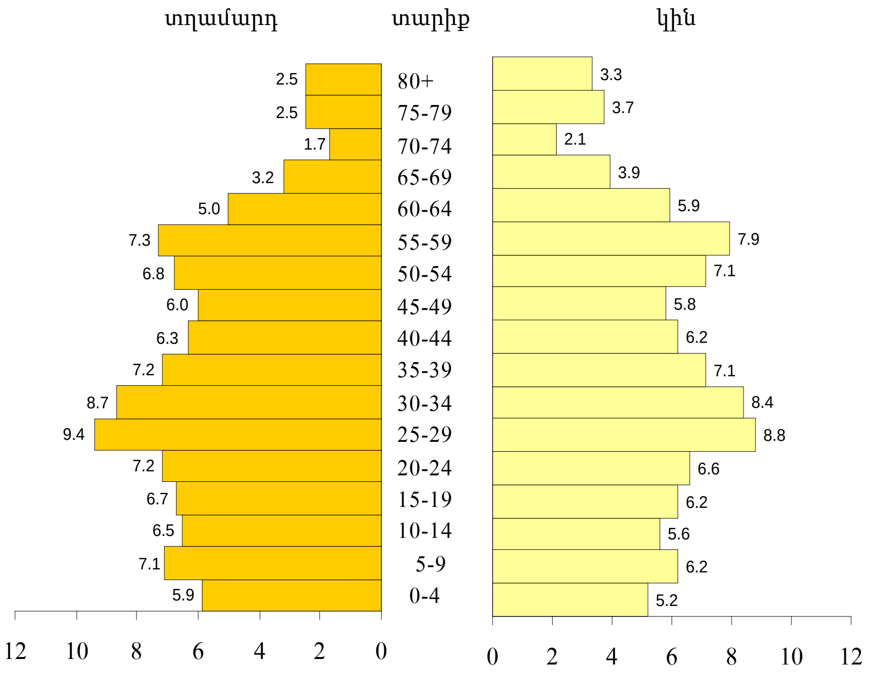

ՄԱՆՐԱԾԱԽ ԱՌԵՎՏՐԻ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐ

	Քանակը				
	2011	2012	2013	2014	2015
Մանրածախ առևտրի օբյեկտներ,ընդամենը	415	383	398	399	415
այդ թվում՝					
խանութներ	173	167	183	201	226
կրպակներ	196	174	168	151	135
գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկաներ	1	-	-	-	-

	Քանակը				
	2011	2012	2013	2014	2015
սպառողական ապրանքների շուկաներ	4	4	8	7	7
առևտրի այլ օբյեկտներ	41	38	39	40	47

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

	Քանակը				
	2011	2012	2013	2014	2015
Պետական նախադպրոցական	50	52	52	51	53
Պետական հանրակրթական	121	121	121	121	121
Երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	17	17	17	18	18
Պետական նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական[1]	3	4	4	4	4
Պետական միջին մասնագիտական ուսումնական	7	7	7	7	7
Պետական բարձրագույն ուսումնական	1	1	1	1	1
Պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատության մասնաճյուղ	2	2	2	2	2
Ոչ պետական բարձրագույն ուսումնական	1	1	1	1	1

ՔԱՂԱՔՆԵՐ

Անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ*
Կապան	42 640
Գորիս	20 342
Սիսիան	14 856
Քաջարան	7 061
Մեղրի	4 542
Ագարակ	4 284
Դաստակերտ	301

ԳՅՈՒՂԵՐ

	Անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ **
Կապանի տարածաշրջան		
1.	Ագարակ	169
2.	Աղվանի	78
3.	Աճանան	158
4.	Անտառաշատ	100
5.	Առաջաձոր	145
6.	Արծվանիկ	499
7.	Գեղանուշ	238
8.	Գոմարան	49
9.	Գեղի	168
10.	Գեղավանք	11

[1] Ներառյալ այն միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունները, որոնք իրականացնում են նախնական (արհեստագործական) ծրագիր:

	Անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ **
11.	Կարդ	-
12.	Կիցք	-
13.	Վերին Գեղավանք	-
14.	Քարուտ	-
15.	Դավիթ Բեկ	766
16.	Եղեգ	91
17.	Եղվարդ	268
18.	Լեռնաձոր	662
19.	Կավճուտ	75
20.	Մուսալլամ	77
21.	Ներքին Գիրաթաղ	-
22.	Վերին Գիրաթաղ	-
23.	Խդրանց	53
24.	Ծավ	318
25.	Շիշկերտ	45
26.	Կաղնուտ	116
27.	Ձորաստան	58
28.	Ճակատեն	130
29.	Ներքին Խոտանան	68
30.	Ներքին Հանդ	59
31.	Նորաշենիկ	89
32.	Նոր Աստղաբերդ	35
33.	Աջաբաջ	11
34.	Գետիշեն	50
35.	Ոչեթի	-
36.	Շիկահող	108
37.	Տրվենանց	65
38.	Չափնի	70
39.	Սյունիք	737
40.	Բարգուշատ	58
41.	Դիցմայրի	72
42.	Խորձոր	17
43.	Սզնակ	124
44.	Սրաշեն	88
45.	Սևաքար	94
46.	Վանեք	51
47.	Վարդավանք	92
48.	Վերին Խոտանան	178
49.	Տանձավեր	187
50.	Տավրուս	76
51.	Ուժանիս	83
52.	Քաջարան	201
53.	Օխտար	70
Գորիսի տարածաշրջան		
1.	Ակներ	1 247
2.	Արավուս	186
3.	Բարձրավան	134
4.	Խնածախ	854

	Անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ **
5.	Խնձորեսկ	2 026
6.	Խոզնավար	400
7.	Խոտ	879
8.	Կոռնիձոր	1 040
9.	Հալիձոր	606
10.	Հարթաշեն	676
11.	Հարժիս	775
12.	Ներքին Խնձորեսկ	266
13.	Շինուհայր	2 479
14.	Շուռնուխ	142
15.	Աղբուլաղ	-
16.	Վանանդ	-
17.	Ձորակ(Փայտամշակման գ.կ.)	-
18.	Որոտան	301
19.	Սվարանց	288
20.	Վաղատուր	398
21.	Վերիշեն	2 126
22.	Տաթև	830
23.	Տանձատափ	103
24.	Տեղ	2 287
25.	Քաշունի	30
26.	Քարահունջ	1 351
27.	Քարաշեն	494
Մեղրու տարածաշրջան		
1.	Ալվանք	293
2.	Գուդեմնիս	35
3.	Լեհվազ	644
4.	Լիճք	114
5.	Կարճևան	226
6.	Կուրիս	46
7.	Նռնաձոր	144
8.	Շվանիձոր	278
9.	Վահրավար	35
10.	Վարդանիձոր	190
11.	Այգեձոր	5
12.	Թխկուտ	101
13.	Տաշտուն	100
Սիսիանի տարածաշրջան		
1.	Ախլաթյան	544
2.	Աղիտու	399
3.	Անգեղակոթ	1 701
4.	Աշոտավան	635
5.	Արևիս	80
6.	Բալաք	176
7.	Բնունիս	158
8.	Բռնակոթ	2 041
9.	Գետաթաղ	188

	Անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ **
10.	Գորայք	493
11.	Դարբաս	685
12.	Շամբ	423
13.	Թանահատ	35
14.	Թասիկ	292
15.	Իշխանասար	246
16.	Լծեն	94
17.	Լոր	335
18.	Ծղուկ	373
19.	Հացավան	268
20.	Մուցք	320
21.	Նժդեհ	112
22.	Ցղունի	49
23.	Նորավան	463
24.	Շաղատ	995
25.	Շաքի	1 314
26.	Շենաթաղ	366
27.	Որոտան	296
28.	Սալվարդ	243
29.	Սառնակունք	504
30.	Սպանդարյան	452
31.	Վաղատին	671
32.	Տոլորս	393
33.	Տորունիք	128
34.	Ույծ	547

ՀՀ ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ 10 000 ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2015թ.

	Ընդամենը	*նրանցից՝*	
		կանայք[1]	տղամարդիկ[1]
Բնակչությունը, մարդ	10 000	5 099	4 901
Ծնվածներ, մարդ	102	49	53
Մահացածներ, մարդ	92	44	48
Ամուսնություններ	49	X	X
Ամուսնալուծություններ	10	X	X
Կրթության ոլորտ, հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝			
նախադպրոցական	306	150	156
հանրակրթական	1 178	572	606
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	177	113	64
նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)	26	7	19
միջին մասնագիտական	91	45	46
բարձրագույն մասնագիտական	141	72	69
Առողջապահության ոլորտ՝			
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	42 302	…	…
Մարզիկներ, մարդ	126	31	95

[1] *Ցուցանիշները հաշվարկային են:*

	Ընդամենը	*նրանցից՝*	
		կանայք[1]	տղամարդիկ[1]
Զբաղվածներ, մարդ	3 320	1 379	1 942
նրանցից՝ գիտական հիմնարկներում	-	-	-
նրանցից՝ գիտության դոկտոր	-	-	-
գիտության թեկնածուներ	-	-	-
ուսուցիչներ	159	131	28
բժիշկներ	21	…	…
միջին բուժանձնակազմ	56	…	…
Գործազուրկներ, մարդ	618	191	427
Սոցիալական ապահովության ոլորտ			
ընդամենը կենսաթոշակառուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	1 670	987	683
աղքատության ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքներ	260	X	X
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում			
գրադարան	25 968	…	…
թատրոն	2 188	…	…
համերգ	-	-	-
թանգարան	721	…	…
Իրավական ոլորտ			
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	45	X	X
այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության	24	X	X
միջին ծանրության	13	X	X
ծանր	7	X	X
առանձնապես ծանր	0.0	X	X